

A TRÓNÖRÖKLÉSI TÖRVÉNY MAGYARÁZATÁHOZ.

Irta : Dr. NAGY ERNŐ.

A trónöröklés ugyan azok közé a kérdések közé tartozik a magyar közjogban, melyeket az elmélet — nagyban és egészben szólva — már megvilágított, de azért még nem mondhatnánk, hogy körülötte teljes egyetértés uralkodnék. Vannak részletei, melyek a magyar irodalomban is vitatottak; másoknál meg a magyar fölfogás az osztráktól egészen eltér. Értem pedig a tudományos szakirodalom fölfogását, mely a tárgyilagosságra törekedik és nem célja mellékérdekeket, vagy pártpolitikát szolgálni.

Az alábbiakban mi is ilyen, az osztrák és a magyar irodalomban már hosszú idő óta vitatott kérdést veszünk tárgyalás alá és pedig abban a hitben, hogy egyes, eddig eléggé figyelemre nem méltatott adatok fölhasználásával döntő eredményt érhetünk el.

A dolog ugyanis akként áll, hogy az uralkodóház nőágainak örökösödését illetőleg, az 1703-ban keletkezett családi szerződés (*pactum mutuae successionis*), vagyis az az örökösödési rend, melyet III. (VI.) Károly 1713-ban is ünnepélyesen elismert és tanácsosai előtt fölolvastatott, még a német örökös tartományok Landtagjain is előterjesztetett.*

Erre az időre esik a trónöröklés országgyűlési szabályozása Magyarországon is, a mi azután könnyen arra a gondolatra

* Igy történt 1720-ban Alsó- és Felső-Ausztriában, Karinthiában, Steier, Krajna; Cseh- és Morvaországban, Sziléziában; 1721-ben Breisgau, Voralberg és Egerlandban; 1724-ben Németalföldön; 1725-ben Fiumében.

vezette az alkotmányunkat, Ausztriához való viszonyunkat eléggé nem ismerő idegen irodalmat, hogy a magyar országgyűlési (törvényhozási) actus sem volt egyéb, mint a mi az osztrák Landtagokon is megtörtént: az uralkodóház által kiadott *pragmatica sanctiónak*, a magyar alkotmány által megkívánt beczikelyezése, illetőleg kihirdetése.*

Ez pedig hamis világításba helyezte a magyar trónöröklési jogot és több félreértésnek vált szülőanyjává.

A magánjogias felfogáshoz szokott idegen irodalom sokáig nem képes kellően méltányolni, hogy nálunk a trónöröklés tisztán közjogi jelleggel bír és már azért is itt a trónöröklés jogi rendezése szükségképen más természetű tény. Nálunk előzőleg (1687) országos törvény szabályozta, a mely a *fiág kihalása esetére*, a szabad királyválasztási jogot biztosította a nemzetnek (1715: III.). Ezt módosítani, vagyis a nőági örökösödés rendjét megállapítani, épen a magyar törvény különös jogi természete folytán, másképp nem lehet (sem családi szerződéssel, sem egyoldalú családfői rendelkezéssel), mint valamely új országos törvény által.

A magyar trónörökösödés rendezése továbbá, teljesen önálló és független törvényhozási tény, a koronás király és az országgyűlés együttes cselekedete, mely, mint a magyar törvény általában, *souverain* természetű. Azért ugyan egyező lehetne az osztrák örökösödési renddel, ha a nemzet így akarta volna szabályozni. De hogy tényleg egyező-e? Erre csak akkor adhatunk igenlő feleletet, ha a magyar törvényekben egyező intézkedésekkel találkozunk. Mert a tartalom ez egyezése nem következik szükségképpen a dolog természetéből, hanem, ismételjük, csak akkor

* *Lustkandel* mondja: Es ist die Einschaltung der Bestimmung der pragmatischen Sanction in die Gesetze von 1723 nichts anderes, als eben die Inarticularisation der pragmatischen Sanction gewesen (ung.-österreich. Staatsrath. 226. I.); továbbá ugyanő az Ulbrich és Mischter-féle Staatswörterbuch II. k. 287. l. — Gumplovicz szerint, miután ismerteti a *pragmatica sanctiónak* a Landtagokon történt elfogadását: «Dem zu Pressburg im Jahre 1722 zusammengetretenen Landtage wurde nun auch die pragm. Sanction zur Annahme vorgelegt und von demselben bereitwilligst angenommen» (Einleitung in das Staatsrecht. 129. l.) stb.

van meg, ha azt a souverain módon működő magyar törvényhozás így megállapította.

Mindez azonban nem részesült elég figyelemben és az idegen irodalom több generatiót nevel föl abban a hitben, hogy az osztrák *pragmatica sanctio* az, melyet az 1723. magyar törvények becikkelyeztek és így minden rendelkezésében Magyarországon is fennáll, azért tehát az uralkodásra jogosult ágaknál sem lehet eltérés, vagyis a külön megnevezett három nőág után, negyedik sorban az uralkodóház többi leszármazói Magyarországon is örökösödnek. Ez a fölfogás ment át a köztudatba, a miből megérthető, hogy az újabb osztrák közjogi irodalom ezt az elméletet törekedik beigazolni.¹

Az első, ki e kérdést behatóan tárgyalás alá vette, *Lustkandel* bécsi tanár volt, ismert művében: *Das ungarisch-österreichische Staatsrecht* (246. l.). Érvelésében azon kívül, hogy a magyar trónöröklési törvényt az osztrák *pragmatica sanctio* egyszerű beiktatásának tekinti, hivatkozik még az 1485: I., II., III., továbbá az 1547: V. t.-cikkekre, melyek szerint a nemzetet a szabad választás joga csak a dynastia leszármazóinak teljes (szerinte tehát csak a nőágak) kihalása után illeti meg, vagyis a nemzet I. Ferdinándnak és utódainak (tehát a nőutódoknak is) általában alávetette magát.²

Ez a magyarázat, mely az osztrák íróknál később is szerepel, több szempontból tarthatatlan. Deák Ferencz kifejtette már,³ hogy az említett törvényekben az utódok alatt mindig

¹ Az osztrák *pragmatica sanctio* szerint: a megnevezett három nőág kihalása után az uralkodás joga «allen übrigen Linien des durchlauchtigsten Erzhauses gebühre» (I. Officielle Handausgabe der österr. Gesetze. 4.).

² Az 1485: I., II. t.-cz. tartalma: «Imprimis; ex vetusta majorum ordinatione, sancitum et constitum est, quod si quando Regium semen deficere contigerit et de electione novi Regis tractaretur; in ipsa electiōne Palatinus primam vocem habeat»; továbbá: «Si quispiam regum, hæredem in tenera ætate constitutum, reliquerit, Palatinus ex officio tenetur et debet, illum, tamquam tutor, in regnis et dominiis paternis conservare et fideliter defendere». Az 1547: V. t.-cz. tartalma: «Nam cum sese ordines et status regni, non solum Majestati Suæ, sed etiam suorum hæredum imperio et potestati in omne tempus subdiderint . . .»

³ Adalék a magyar közjoghoz 28. és a k. l. — A «semen» szó alatt Werbőczy szerint is egyedül a fiág értetik.

fiutódok értendők. De továbbá, ha előzőleg már a női ágak is örökösödési joggal bírtak volna, akkor világos, hogy az 1687: II., III., az 1715: III. t.-cz., midőn a fiág kihalta esetére a nemzetnek a szabad választási jogot biztosította, a női ágakat joguktól megfosztotta volna; már pedig erre senki sem gondolt, vagyis erről senki sem tudott semmit. Végre bizonyos, hogy az 1687: II., III. és az 1715: III. t.-cikkek a régi törvényeket módosítják, úgy hogy azok most már csak az utóbb nevezett törvényekben élnek, vagyis csak ezek intézkedései szerint érvényesülhetnek. De ugyanez áll az 1723: I., II. t.-cikkekre is, melyek meg az 1687. évi trónörökösödést változtatták meg.

Ugy, hogy a mai nap érvényes trónörökösödési rendre döntő jelentősége az 1723-iki törvenyzikkeknek van. Már pedig az ez évi II. t.-cz. azt mondja, hogy az ott külön-külön megnevezett három nőág kihalása után a nemzetre visszaszáll a szabad királyválasztás joga. Az ez évi I. t.-cz. kimondja a nőági örökösödés elvét, a II. t.-cz. pedig közelebről meghatározza az örökösödésre jogosult ágakat és az örökösödési rendet.

Azért is *Deák Ferencz*, midőn *Lustkandel*nek válaszol,* e kérdéssel részletesebben nem foglalkozik. Elégnek találja a törvény szövegének bemutatásával igazolni, hogy a magyar trónörökösödési rend az osztrák *pragmatica sancti*ótól több helyen eltér és így van ez az örökösödésre jogosult ágakat illetőleg is. A kir. hitleveleket, melyek ma a vitánál jelentékeny szerepet játszanak, csak röviden megemlíti és a jegyzetben *Mária Theresia* hitlevelének idevonatkozó pontját idézi (i. m. 61. l.).

*Deák Ferencz*nek *Lustkandel*, egy nálunk már kevésbé ismert vastag kötettel felel.** De kérdésünkre vonatkozó fejtegetései most sem tudnak meggyőzni.

E fölfogása mellett azután mindvégig megmarad, sőt újabban ismét kifejti az *Ulbrich* és *Müchler*-féle nagy tekintélyű

* Adalék a magyar közjoghoz.

** Abhandl. a. d. österr. Staatsrecht. 251. l.

vállalatban.* Érveit most már inkább az 1723-iki törvényből meríti, mely szerinte a II. t.-cikkben ugyan felsorolja a három nőágot, de az I. t.-cikkben, valamint a II. t.-cz. 9. és 11. §§. a nőági örökösödésről általában szól és a törvény azt is megállapítja, hogy Magyarországon ugyanaz az örökösödési rend érvényesüljön és így ugyanaz a természeti személy uralkodjék, mint az osztrák örökös országokban. Mindebből következteti azután, hogy az örökösödésre jogosult ágakra nézve sem lehet eltérés.

Csak hogy az egyenlő örökösödési rend és ebből folyólag az egy és ugyanazon természeti személy trónörökösödési joga, a három nőág keretén belől is érvényesülhet és a magyar törvény rendelkezésének így is kellő értelme van. Sőt L. tana folytán támad ellentmondás, mert mégis csak nehéz megérteni, hogy a törvényhozás, ha a dynastia összes leszármazóinak akarta biztosítani a trónöröklés jogát, akkor miért állapítja meg a II. t.-cz.-ben a három nőág örökösödését és hogy ezek kihasználása esetén a nemzet szabadon választ királyt?

De mindennek ellenére az osztrák irodalomban Lustkandelnézete tekinthető elfogadottnak; még azok is, a kik hajlandók a magyar álláspontot figyelembe venni, azt csak bizonyos aggodalommal és kételylyel teszik.**

Változás jött létre azonban, a mai nap érvényes jogot illetőleg, az 1867. koronázás után. Az akkor kiadott királyi hitlevél ugyanis, mint II. t.-cz. szerepel az 1867. törvények között, a mely törvényeknek idegen nyelvű fordításai, az ugyancsak általuk szabályzott magyar-osztrák viszony általános érdekessége folytán mindenfelé elterjedtek, ismeretessé váltak. Már pedig

* Staatswörterbuch II. köt. 285. s k. l. — Megjegyzendő azonban, hogy a szerkesztőség minden ellenvetés nélkül közölte e sorok írójának teljesen eltérő álláspontját. Ítéljen a szakközönség.

** Így Huber-Dopsch, nagy tárgyilagossággal megírt kitűnő művében (Osterr. Reichsgeschichte, II. kiad. 179—180. l.) a szövegben Magyarországot illetőleg a három nőág örökösödési jogát említi, de jegyzetben e tételért a felelősséget a magyar közjogi írókra hárítja.

a hitlevél 4. pontja újra kifejezi és biztosítja a nemzet királyválasztó jogának föléledését, ha az ott egyenként megnevezett három nőág kihal. Ez a rendelkezés annyira világos és határozott, hogy figyelmen kívül hagyni nem lehetett.

Hauke, czernovitzai tanár, egy érdekes munkában¹ fölemlíti *Deák Ferencz* és *Lustkandel* vitáját és ismerteti az osztrák álláspontot, de hozzá teszi, hogy a magyar felfogás, az 1867: II. t.-cz.-ben adott hiteles magyarázattal, most már jogi alapon nyugszik.²

Lustkandel utóbb említett cikkében (*Staatswörterbuch* II. köt.) a hitlevél e rendelkezését szintén tárgyalja és pedig úgy, mint a mely által a magyar trónörökösödési törvény, az eredeti tartalmától eltérő magyarázatot nyer, a midőn *Deák Ferencz* álláspontja törvénybe iktattatott. Azért föl is veti a kérdést, hogy vajon Magyarországnak 1867-ben volt-e joga arra, hogy a *pragmatica sanctio* rendelkezését egyoldaluan megváltoztathassa?

Végre napjainkban *Turba* bécsi tanár, a trónöröklésről szóló terjedelmes művében,³ a kérdést újra tárgyalás alá veszi és a már ismertetett osztrák álláspontot, részben új érvekkel bizonyítja. Szerinte az 1723: II. t.-cz.-ben kifejezetten benne van, hogy negyedik sorban, a három nőág kihalása után, az uralkodó család egyéb leszármazói is örökösödési joggal bírnak és így az öröklési jog terjedelme ugyanaz, mint az osztrák *pragmatica sanctio*ban, vagyis e tekintetben a két öröklési rend semmi különbséget sem mutat. Azért is az 1867-iki kir. hitlevél az 1723-iki trónörökösödési törvénytől eltér.⁴

¹ *Geschichtliche Grundlagen des Monarchenrechts* 87. l.

² «Seither ist aber eine authentische Interpretation zu den Gesetzartikeln vom Jahre 1723 in §. 4 des II. Gesetzartikels v. J. 1867 erlassen, welche bestimmt, dass das Vorrecht der Königswahl an Ungarn zurückgelange, wenn das Erlöschen der Nachkommenschaft beiderlei Geschlechtes der österr. Erzherzoge durch Aussterben der Descendenten der Kaiser und ung. Könige Karl VI. (III.), Joseph I. und Leopold I. eintreten sollte». A hiteles magyarázat tehát csak 1867-ben jött létre.

³ *Geschichte des Thronfolgerechtes in allen habsburgischen Ländern*. Wien, 1903.

⁴ I. m. 358—360. l.

Erre a meglepő eredményre az 1723:II. t.-cz.-nek következő magyarázatával jut:

Örökösödési joggal birnak: primo loco . . . ab . . . regnante Cæsarea et Regia Majestate (III. Károly),

dein in huius defectu, a divo olim Josepho (1), his quoque deficientibus,

(harmadszor) ex lumbis divi olim Leopoldi

(végre negyedszer) Imperatorum et Regum Hungariæ descendentes.¹

Azt mondja: «Worauf bezieht sich «Imperatorum et Regum Hungariæ?» Nach der Wortstellung und der Interpunction schwerlich auf Karl VI. und Joseph I. «Primo loco», «deinde» und «ex lumbis» sind einander koordiniert aber ohne Konjunktion (asyndetisch) aneinander gereiht. Liegt es ferner nicht näher bei der «Leopoldi» und bei «Imperatorum et Regum Hungariæ» die gleiche Koordination anzunehmen, wobei beide von «ex lumbis» abhängig wären».

Indokolásul fölhozza még, hogy ez a magyarázat egyezik meg a már említett 1547:V. t.-cz.-kel, valamint ez felel meg az 1723. törvények ama tételeinek, melyek általában szólnak a nőági örökösödés elfogadásáról. Ugy hogy csak a legutóbbi kir. hitlevéllel, vagyis 1867:II. t.-cz.-kel keletkezett a magyar és osztrák trónörökösödési rend között az örökösödésre jogosult ágakat illetőleg eltérés.²

Az igazság kedvéért megjegyezzük azonban, hogy *Turba* e tételét nem mint kétségkívül pozitivet, hanem csak mint valószínűbbet állítja föl, a melylyel szemben a magyar álláspontot biztosan beigazoltnak nem látja.³

¹ A törvény e tétele eredetiben így szól: «§. 5. . . . primo loco quidem ab antefata modo Regnante Sacratissima Cæsarea et Regia Majestate; §. 6. Dein in huius defectu, a divo olim Josepho; §. 7. Hic quoque deficientibus, ex lumbis divi olim Leopoldi, Imperatorum et Regum Hungariæ descendentes! . . .»

² «Der ungarische Reichstag des Jahres 1867 hat es trotzdem in einer Gesetz gewordenen (G. H. II. §. 4.) Interpretation getan (a magyar álláspontot beiktatta). Die Folge ist, dass es im österreichischen und im ungarischen Reichsteile seit 1867 verschiedene Reichen von Erbanwärtern der Herrscherhauses gibt» etc. etc. I. m. 360. I.

³ «Wer könnte nach solchen Umständen (a felhozott okokat tekintve) den

De szerintünk, még ebben az értelemben sem fogadható el magyarázata, mely kétszáz év előtt kelt törvénynél csak akkor állhatna meg, ha a köztudatban, a későbbi jogban is támogatásra találna. De nincs is szükségünk arra, hogy e mesterkélt magyarázattal behatóbban foglalkozzunk, mert hiszen a magyar felfogás mellett, a már Deák Ferencz által is fölemlített, olyan argumentum áll rendelkezésünkre, mely minden eltérő okoskodást halomra dönt, sőt szerintünk minden vitát kizár.

Az osztrák irodalom ugyanis figyelmen kívül hagyta, hogy a kir. hitlevelet nem szerkesztik újra minden koronázásnál és hogy a szóban forgó negyedik pont változatlanul megvan már az előző hitlevelekben is. Fölvétetett pedig közvetlen a magyar trónörökösödési rend szabályozása után, Mária Theresia hitlevelébe és mint ilyen beiktatást nyert már az 1741: II. t.-cz.-ben, egészen ugyanazzal a tartalommal, mint a melylyel az a későbbi hitlevelek, vagyis az 1867: II. t.-cz. 4. §-a bir. Ennek megfelelően az 1741: II. t.-cz. világosan mondja már, hogy az ott felsorolt három nőág kihalása esetében, az 1723: I., II., t.-cz. rendelkezései szerint, Magyarországra és részeire a szabad királyválasztás joga visszaszáll,* a mit a későbbi hitlevelek szintén kifejeznek.

Einheitsbegriff «Imperatorum et Regum Hungariae» sicher nur auf Karl, Joseph I. und Leopold beziehen». U. o.

* Mária Theresiának az 1741: II. t.-czikben iktatott hitlevele szószerint a következő: Quod in Casu (quem Deus procul avertere velit) defectus utriusque sexus archiducum Austriæ, præprimis quidem ab atefato genitore nostro, dein in huius defectu, a divo olim Josepho, his quoque deficientibus, ex Lumbis divi olim Leopoldi Imperatorum et Regum Hungariæ descendendum; juxta etiam Dictamen præcituratorum primi et secundi articulorum, præfatæ diætæ anni millesimi septingentesimi vigesimi tertii; prærogativa Regiæ electionis, Coronationisque, antefatorum Statuum et Ordinum in pristinum vigorem, statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariæ et prædictas partes, ejusdemque antiquam Consuetudinem illibate remanebit». — Ezzel pedig teljesen megegyezik az 1867: II. t.-czikbe iktatott hitlevél, melyet a nevezett osztrák írók a magyar álláspont jogi alapjául elfogadnak: «Abban az esetben, melyet Isten kegyelme messze távoztasson, ha az ausztriai főherczegek mindkét részének magvaszakadása, elsöben és: a dicső emlékezetű ösatyák VI., illetöleg III. Károly; utána dicsöült I. József; végre dicsöült I. Lipót császárok és magyar királyok ágycákból leszármazó örökösök kihaltával bekövetkeznék — a királyválasztás és koronázás előjogai, az 1723: I., II. t.-cz. rendelkezései szerint is visszaszáll Magyarországra és társországaiba» stb. stb.

Ebből azután a legvilágosabban kitűnik:

hogy 1. téves az a fölfogás, mintha az 1723. évi trónörökösödési törvények említett magyarázatát, csak az 1867:II. t.-cz. adná a magyar publicistika önkényű álláspontjának erőszakolásával, a törvény eredeti tartalmától eltérően;

hogy 2. a hiteles magyarázatot megadták már azok, a kik a törvényt alkották, mert emberi számítás szerint az 1723-iki országgyűlésen részt vett rendek nagyobb része még 1741-ben életben volt és így tudhatták, hogy a trónöröklés szabályozása milyen értelemben történt. De ugyanez áll a király tanácsosaira is, úgy hogy Mária Theresia bizonyára nem fogadott volna el a törvénytől ilyen mértékben eltérő hitlevelet annál kevésbbé, mert támaszkodhatott volna a magyar jogi vélelemre, a mely szerint a kir. hitlevél, minthogy az alkotmány biztosítására szolgál, attól el nem térhet. Ha a király és az országgyűlés valamely törvényt megváltoztatni akarnak, azt ugyan tehetik, de nem a hitlevélben, hanem csak a koronázás után külön törvény által.

Végre 3., hogy az u. n. magyar fölfogást nemcsak az egykoru 1741:II. t.-cz. tartalmazza, hanem azóta valamennyi kir. hitlevél, illetőleg az 1791:II., 1792:II., 1836:I., 1767:II. t.-cz.-kek által törvénybe iktatták. Azért nincsen is olyan alkotmánytételünk, mely ennél, az írott jogban határozottabban és világosabban biztosítva lenne. A kik a magyar álláspontra jogi alapot látnak az 1867:II. t.-czikkben, azok kénytelenek ilyenül elfogadni az előző hitleveleket is, tehát már az egykorunak mondható 1741:II. törvénycikket.